

İLKÖĞRETİMİN II. KADEMESİNDEKİ (6.,7. ve 8. SINIFLAR) ÖĞRENCİLERDE ÇEVREYE YARARLI DAVRANIŞLARIN ARAŞTIRILMASI

Sinan Erten

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Anabilim Dalı

ÖZET: Bu çalışmada, öğrencilerin çevreyi korumaya karşı ne kadar bilinçli oldukları, çevrenin korunmasına yönelik davranışlarla ve bu davranışlara etki eden faktörlerin tespitiyle bulunmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin çevre hakkındaki bilgilerinin oluşmasında ailelerin etkisinin olup olmadığı ve aynı zamanda öğrenciler aracılığı ile ailelerin çevreye yararlı davranışlarıyla çocuklarına örnek olup olmadıklarına da araştırmada yer verilmiştir. Sonuçlar davranış alanlarına göre farklılık arz etmektedir.

1. GİRİŞ

Çevrenin korunmasına yönelik davranışların araştırılması, çevre bilincine yönelik yapılan hemen hemen bütün ampirik çalışmalarda olduğu gibi zordur (Schrenk, 1994). Bu zorluk, araştırmaya katılan bireylerin davranışlarının tek tek gözlenememesi ve sadece sözlü olarak ifade edilen davranışlarla sınırlı kalınması yanı sıra, araştırmalarda kullanılan yöntemlerden de kaynaklanmaktadır. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir:

- Bu güne kadar yapılan çevreye yararlı davranışları konu alan ampirik araştırmalarda davranışla ilgili sorular sadece bir alandan sorulmuştur (örneğin; sadece çöpler in ayrıştırılması veya toplu taşıma araçlarının kullanılması gibi konulardır). Bu şekilde yapılan bir çalışmada, bireylerin söz konusu alandaki davranışı yapıyor olmaları çevreye yararlı diğer davranışları da yapıyor olduğunu göstermez. Böylece araştırmada bireylerin çevreye yararlı davranışları veya çevre bilinçleri hakkında yeterli genel bilgi elde edilemez. Bundan dolayı sadece sınırlı alanlardan değil çevreye yararlı bir çok davranış alanlarından sorular araştırmaya aynı zamanda alınmalıdır. Ancak bu şekilde elde edilen bilgiler ışığı altında bireylerin çevreye yararlı yada zararlı davranışları hakkında sağlıklı bir yorum yapılabilir.
- Araştırmalardaki diğer bir sorun ise, çevrenin korunması için bireylerin kendi rahat yaşamlarından ne kadar fedakarlık yapabilecekleri hakkında bilgi sağlayacak sorulara ankette hemen hemen hiç yer verilmemesidir. Örneğin; bir kişinin evinin yakınında bulunan şişe kumbaralarına şişeleri götürmesi onun için çok zor bir davranış değildir. Buna karşın, şişe kumbarası kişinin evinden birkaç kilometre uzaklıkta ise, aynı kişi bu davranışı yine gösterebilecek midir? Bundan dolayı, yapılacak araştırmalarda kişi veya kişilerin çevreye yararlı bir davranış için maddi veya manevi olarak ne kadar fedakarlıkta bulunabilecekleri de göz önünde bulundurulmalıdır (De Haan ve diğer., 1997; De Haan & Kuckartz , 1998).
- Bunların dışında araştırmaya alınacak çevrenin korunmasına yönelik davranışların gerçekten çevrenin korunmasına yönelik olup olmadığı da dikkate alınmalıdır. Örneğin, ülkemizde veya gelişmekte olan bir çok ülkede özellikle büyük şehirlerde çöpleri ayırarak toplayan ve geçimini ondan sağlayan insanlar vardır. Bu insanlara bakarak veya bu insanlarla araştırma yaparak bu insanların çevre bilincinden söz edemeyiz çünkü bu insanlar bu işi çevrenin korunması için değil geçimini sağlamak için yapmaktadır. Ankara’da ailelerin %67,6’sı “çok sık ve sıkça” çocuklarının kalorifer açık iken kapı ve pencereleri açık bırakmalarına kızıp sinirlenmektedirler. Acaba bu davranış ailelerin çevre bilinçlerinin yüksek oluşundan mı yoksa son yıllarda görülmekte olan ekonomik krizin neden olduğu geçim sıkıntısından mı kaynaklanmaktadır?

Bu ve buna benzer faktörlerin araştırmalarda göz önünde tutulması bireylerin çevre bilinçleri hakkında bize daha sağlıklı ve güvenilir bilgiler sağlayacaktır. Bu araştırmada bunlar göz önünde tutulmaya çalışılmış ve öğrencilerin çevreye yararlı davranışları ele alınmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, 2002 yılı bahar sömestresinde Ankara ilindeki 13 okulda 6., 7. ve 8. sınıflarda okuyan 671 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Yabancı literatürden de yararlanılarak geliştirilen ve bilgi

toplama aracı olan anketler yeterli zaman verilerek öğrencilere doldurtulmuştur. Öğrencilerin soruları okumadan cevaplamalarını önlemek için doldurma işlemi başlamadan önce konunun önemi öğrencilere açıklanmıştır. Daha sonraki kontrollerde yine de bazı öğrencilerin soruları okumadan cevaplandıkları ortaya çıkmış ve bu anketler değerlendirmeye alınmamıştır. Bunun yanında bazı sınıflara tekrar gidilerek bazı sorulara verilen cevapların kontrolleri sözlü olarak yapılmış ve gerekiyorsa düzeltme yoluna gidilmiştir.

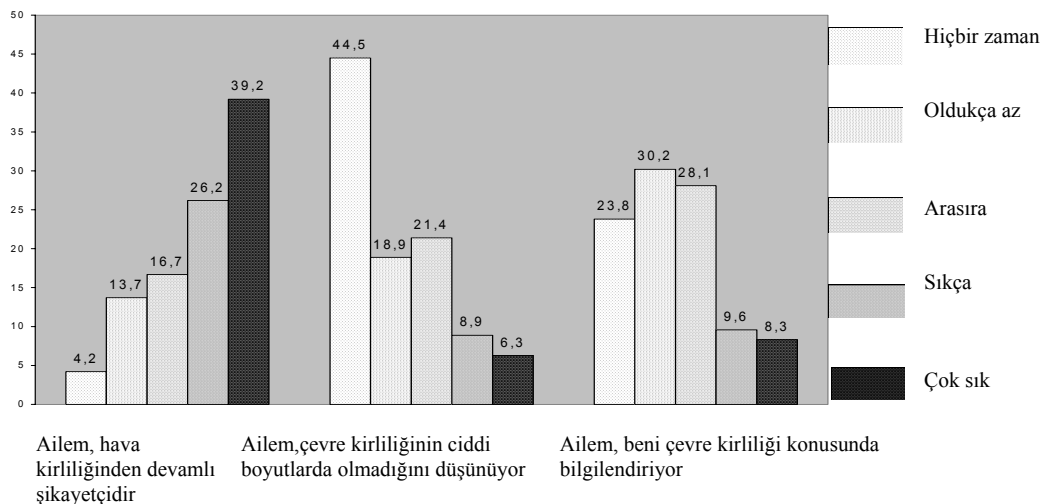
Bu anketler, öğrencilerin çevre hakkındaki bilgilerini, çevreye karşı olan tutumlarını ve çevreyi korumaya yönelik davranışlarını içeren soruları kapsamaktadır. Ancak bu çalışmada süre ve yer sınırlamasından dolayı sadece “Çevreyi korumaya yönelik öğrenci davranışları” kısmı değerlendirilmeye alınmıştır.

Çalışmada öğrencilerin sorulara verdikleri cevapların yüzdelik oranları yorumlanmıştır. Anketteki önermeler olumsuzdan olumluya doğru 5’li ölçeklidir (hiçbir zaman-oldukça az-arasıra-sıkça-çok sık).

3. SONUÇLAR VE YORUMLAR

3.1. Ailelerin Çevre Bilinci

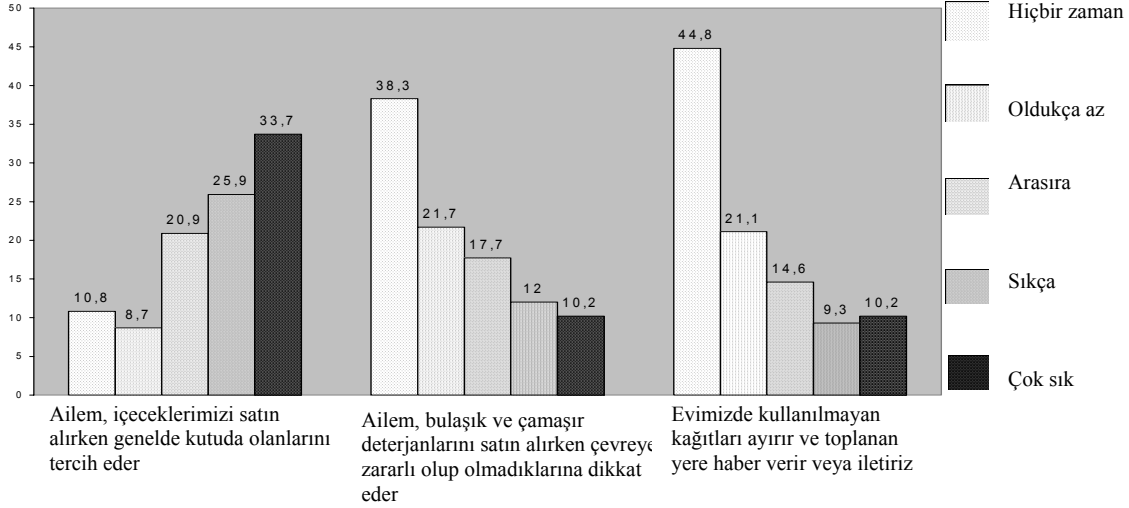
Ailelerin %39,2’si “çok sık”, %26,2’si “sıkça” ve %16,7’si “arasıra” hava kirliliğinden şikayetçi olmaları bu konudaki rahatsızlıklarını göstermektedir. Aynı zamanda ailelerin yaklaşık %65’inin çevre kirliliğini ciddi boyutta gördüklerini öğrenciler bildirmektedir. Bu sonuçlar aynı zamanda Ankara’da hava ve çevre kirliliğinin ne boyutlarda olduğunu ve insanların bu olumsuz koşullardan ne derece etkilendiklerinin de bir göstergesidir. Ancak şekil 1’de de görüleceği gibi ailelerin çevre kirliliği konusunda çok az bilgilendirildikleri anlaşılmaktadır. Hava kirliliğinden şikayetçi olan ve aynı zamanda çevre kirliliğinin ciddiyetinin farkında olan aileler, hava kirliliğinin nedenleri ve nasıl azaltılacağı konusunda çocuklarını bilgilendirmemektedirler. Bu eksikliğin giderilmesi okullara düşmektedir.

Şekil 1: Ailelerin hava ve çevre kirliliği konusundaki tutumları

Ailelerin yaklaşık %60’ı bulaşık ve çamaşır deterjanlarını satın alırken çevreye zararlı olup olmadıklarını dikkate almıyorlar (Şekil 2). Ancak ailelerin %10,2’si buna “çok sık” olarak dikkat ediyor. İçecekleri “çok sık” ve “sıkça” kutularda ve depozitosuz şişerlerde alan aileler %60 civarında olurken “hiçbir zaman” satın almayanlar %10,8’dir. Her ne kadar depozitosuz şişe ve çevreye zararlı olmayan deterjan sunumları çok yaygın olmasa da bir defa içilip atılan metal veya plastik kutuların satın alınması çevreye yararlı davranışlar beklediğimiz çocuklarımıza iyi bir örnek değildir. Ayrıca bu sonuçlar çevre eğitimi kapsamında okul-aile işbirliğinin de ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

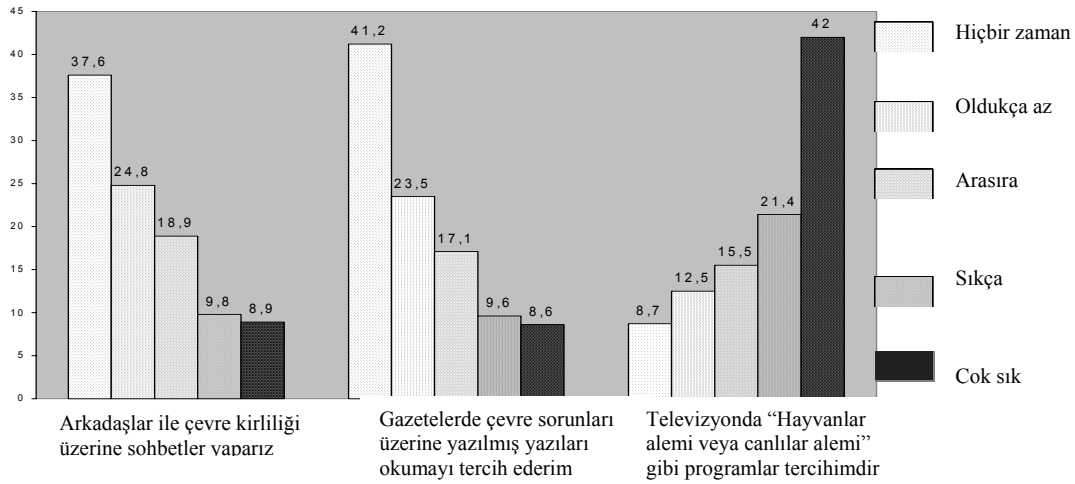
Şekil 2’de öğrencilerin evlerinde aileleriyle birlikte kullanılmış kağıtları ayrı ayrı toplama davranışlarını “hiçbir zaman” yapmayanlar %44,8, “oldukça az” yapanlar ise %21,1’dir. Bu araştırmaya katılan okulların bir kısmı “eco-school” kapsamında çalışmaktadır. Bu okullarda çevrenin korunması için projeler yürütülmektedir. Buna rağmen, sonucun bu kadar düşük çıkması okullarda verilen bilgilerin günlük yaşamda kullanılmadığını (Erten, 2000) gösteren güzel bir örnektir.

Şekil 2: Ailelerdeki çevreye yararlı davranışlar

3.2. Öğrencilerdeki Çevreye Yararlı Davranışların Sonuçları

Öğrencilerin arkadaş grubu sohbetlerinde, çevre kirliliği ve çevreyi koruma konularının yer almadığı görülmüştür. Bununla ilgili soruya, öğrencilerin %37,6’sı “hiçbir zaman”, %24,8’i “çok az” ve %18,9’u da “arasıra” diye yanıt vermiştir (Şekil 3).

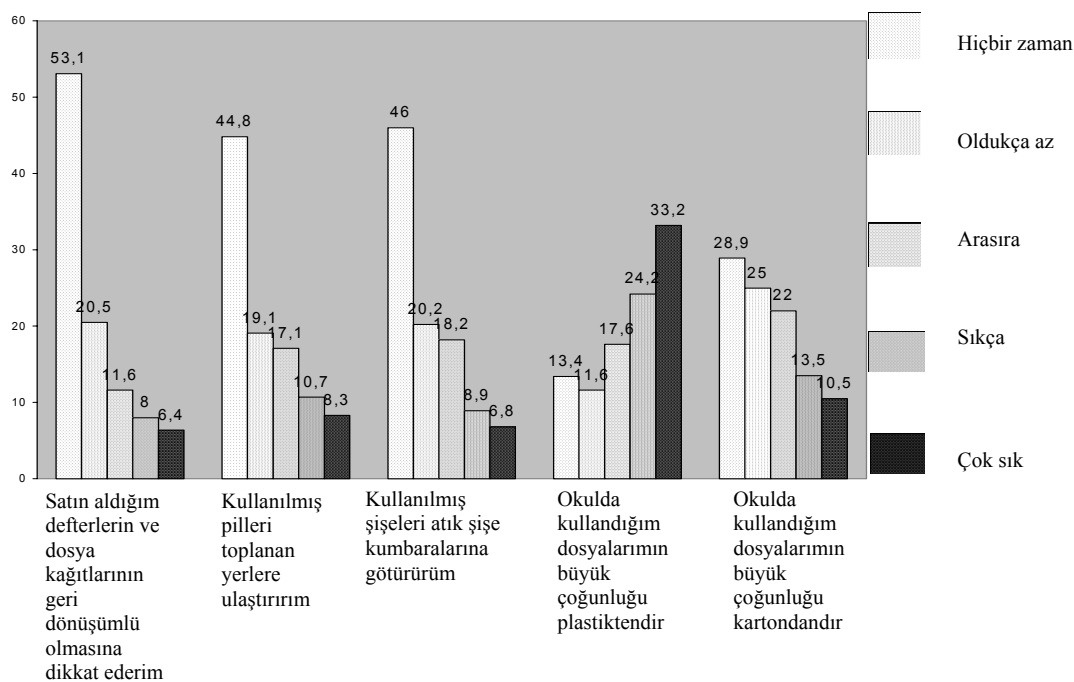
Şekil 3: Arkadaş grubundaki davranışlar, gazetelerdeki çevre sorunlarının okunması ve belgesel izleme davranışları

Benim ve öğretmenlerin gözlemlerine göre; öğrenciler, okul grubu sohbetlerinde en çok televizyonlarda yayınlanan “magazin” programlarına ve erkek öğrenciler de özellikle futbol maçlarına yer vermektedir. Yaptığım başka bir araştırmada öğrencilere sorulan “hangi mesleği seçmek istiyorsunuz? Sorusuna, erkek öğrencilerin yaklaşık %15’i futbolcu olarak cevap vermiştir.

Öğrencilerin %41,2'si “hiçbir zaman”, %23,5'i “çok az” ve %17,1'i “arasıra” çevre sorunları hakkında gazetelerde çıkan yazıları okuma sıklıklarını gösteriyor. Bu sonuçlar da içinde yaşadığımız toplumun genel karakteriyle de uyuşma göstermektedir (Şekil 3).

Öğrencilerin %42'si “Hayvanlar alemi veya canlılar alemi” gibi belgeselleri “çok sık” ve %21,4'ü “sıkça” seyrettiklerini ifade ederek bu konulara ne kadar ilgili olduklarını göstermektedirler (Şekil 3). Buradan hareketle öğrencilere derslerde sık sık belgeseller göstermek ve bu şekilde bazı dersleri işlemek, onların hayvan ve bitkilere karşı var olan ilgilerini daha da arttıracaktır. Bu, aynı zamanda öğrencilerin çevre bilincine ulaşmada etkili bir araçtır (Berck & Klee, 1992).

Şekil 4'de kullanılmış şişelerin şişe toplama kumbaralarına atmayı “çok sık” ve “sıkça” yapan öğrenciler sadece %15,7 kadar olmasına karşın, “hiçbir zaman” yapmayan ve “oldukça az” yapan öğrenciler ise %66'dır. Kullanılmış pilleri ait oldukları yerlere bırakma veya götürme davranışı ise oldukça nadir gerçekleşen bir davranış biçimidir. Öğrencilerin %44,8'i “hiçbir zaman” bunu yapmıyor, %19,1'i “oldukça az” yerine getiriyor. “çok sık” olarak pilleri gerektiği gibi toplayan öğrencilerin sayısı ise %8,3'tür.

Şekil 4: Öğrencilerdeki geri dönüşüm ve çöpleri ayırma davranışı

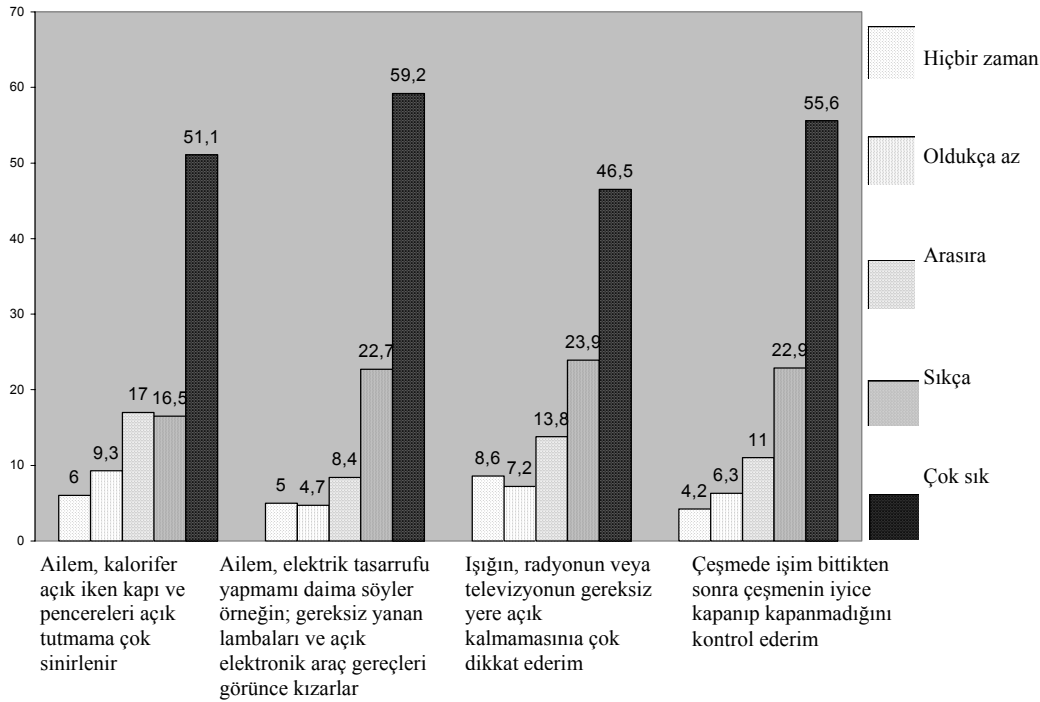
Atıkların geri dönüşümünü sağlayan, çevreye yararlı davranışlar öğrencilerde oldukça düşük ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar öğrencilerimizin çöplerin neden ayrılması gerektiğini ve hangi çöplerin çevreye ne derece zararlı olduğunu bilmediklerini ve büyük bir olasılıkla bunu yapmanın onlar için zahmetli bir iş olduğunu gösteriyor. Bu konularda okullardaki çalışmaların daha da ciddiye alınıp yoğunlaştırılması gerekiyor.

Şekil 4'de satın alınan defterlerin veya kağıtların geri dönüşümlü kağıtlardan olmasını “çok sık ve sıkça” dikkate alan öğrenciler %14,9, “hiçbir zaman” dikkate almayan ve “çok az” dikkat eden öğrencilerin sayısı ise % 73,6'dır. Öğrencilerin %57'si “çok sık ve sıkça” okulda kullandıkları dosyaların plastikten olmasını tercih etmektedir. Bu sonuçlar, çöplerin azaltılmasının ve neden geri dönüşümlü kağıt kullanılmasının gerektiği konusunda öğrencilerin yeterli bilince sahip olmadıklarını gösteriyor.

Şekil 5'te ise öğrencilerin %55,6'sı “çok sık”, %22,8'i “sıkça” çesmeyi kullandıktan sonra çesmenin kapanıp kapanmadığını kontrol ettiklerini ifade etmeleri çevreyi korumaya yönelik davranışlardan en iyi olanıdır. Ayrıca öğrencilerin gereksiz yere elektrikli araç-gereçleri

kullanmadıkları ve açık bırakmadıkları da görülmektedir. Yaklaşık öğrencilerin %70'i bu konuya duyarlı ve dikkatlidirler. Bu davranışları gerçekleştirme oranlarının bu kadar yüksek olması, söz konusu davranışların yapılmasının, her hangi bir maddi ve manevi külfet getirip getirmediğinden de kaynaklanmaktadır. Örneğin bir musluğun kapatılması veya açık olan elektrikli bir aletin düğmesinin çevrilmesi; evden uzakta bulunan kullanılmış şişe kumbarasına, kullanılmış şişeleri götürüp atmaktan daha kolaydır.

Kalorifer açık iken kapı ve pencerelerin açık bırakılması durumunda, öğrencilerin %67,6'sı “çok sık” ve “sıkça” ailelerinin kızıp sinirlendiklerini açıklamışlardır. Aynı zamanda boş yere elektrik enerjisini harcamalarına ailelerin %59,2'sinin “çok sık” ve %22,7'sinin de “sıkça” sinirlendiğini öğrenciler bildirmektedir (Şekil 5). Bu iki soruya verilen cevaplar, ailelerdeki enerji tasarrufuna karşı olan duyarlılığı gösteriyor gibi görünse de bunun ülkemizdeki son ekonomik krizlerden mi yoksa gerçekten ailelerin çevre bilincinden mi kaynaklandığı konusunda yeni araştırmaların gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 5: Öğrencilerdeki enerji ve su tasarrufu davranışları

Kaynaklar:

Berck, K-H.& Klee, R. (1992): *Interesse an Tier- und Pflanzenarten und Handeln im Naturschutz*. Frankfurt am Main: Peter Lang

De Haan, G. & Kuckartz, U. (1998): *Umweltbewusstseinsforschung und Umweltbildungsforschung: stand, Trends, Ideen*. In: G. de Haan & U. Kuckartz (Hrsg.): *Umweltbildung und Umweltbewusstsein*. Opladen

De Haan, G., Jungk, D., Kutt, K., Michelsen, G., Nitschke, C., Schnurpel, U., Seybold, H.(1997): *Umweltbildung als Innovation*. Heidelberg: Springer

Erten, S. (2000): *Empirische Untersuchungen zu Bedingungen der Umwelterziehung*. Marburg: Tectum Verlag

Schrenk, M. (1994): *Umwelterziehung an der Förderschule*. Kiel: IPN.